

– визнання реєстрації лікарських засобів та виробів медичного призначення, що виготовлені в ЄС, США, Канаді, Австралії, Японії, з подальшим застосуванням принципу взаємності;

– розроблення та сприяння прийняттю Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про лікарські засоби”»;

– розроблення та прийняття Закону України «Про медичне страхування».

Таким чином, це дозволить з урахуванням досвіду регулювання фармацевтичного сектору країн Європейського Союзу як на національних, так і на загальноєвропейському рівні, гармонійно поєднати два підходи до формування інноваційної політики України у сфері охорони здоров'я:

1) регуляція якості лікарських засобів, системи її забезпечення, безпеки лікарських засобів, раціонального використання лікарських засобів;

2) дерегуляція шляхом спрощення реєстраційних процедур (за системою взаємного визнання реєстраційних свідоцтв); внесення змін до податкового та митного законодавства з метою стимулювання виробництва; внесення змін до законодавства з питань охорони прав інтелектуальної власності для заборони «вічнозелених патентів» та забезпечення прав громадян на отримання якісного та економічно доступного лікарського забезпечення.

3.5. Правове забезпечення формування інноваційної системи оборонно-промислового комплексу України

Функціонування економіки держави на інноваційних засадах потребує розробки ефективного правового механізму, що має втілюватися в національній інноваційній системі. Інноваційна складова економіки обумовлена ефективністю впровадження сучасних підходів, нових технологій, розробок у окремих галузях економіки, які перебувають між собою у системно-структурній залежності. Обіг знань між виробничою, конструкторською та науково-дослідними сферами виступає як об'єкт правового регулювання інноваційної системи держави.

До кола провідних учених, які займаються питаннями господарсько-правового забезпечення економічної та, зокрема, інноваційної політики, варто віднести Д. В. Задихайла, В. К. Мамутова, О. П. Подцерковного, Ю. Є. Агаманову, В. С. Щербину та ін.

В Україні інноваційна діяльність підпадає під регулювання Господарського кодексу України¹ (далі — ГК України), законів України «Про інноваційну діяльність»² від 04.07.2002 № 40-IV, «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»³ від 08.09.2011 № 3715-VI та низки інших.

Перейдемо до розгляду системно-структурних зв'язків інноваційної політики та економічної політики держави.

Основними напрямками економічної політики держави у ст. 10 ГК України визначаються: структурно-галузева, інвестиційна, амортизаційна, політика інституційних перетворень, цінова, антимонопольно-конкурентна, бюджетна, податкова, грошово-кредитна, валютна, зовнішньоекономічна політика.

Таким чином, інноваційна політика безпосередньо не визначена у ГК України, однак вона тісно пов'язана з економічною політикою. Про це свідчить окрема гл. 34 ГК України, яку законодавець визначив «Правове регулювання інноваційної діяльності». У межах даної глави визначено поняття інноваційної діяльності (ст. 325 ГК України) та врегульовані правові особливості окремих видів інноваційної діяльності (ст. 327 ГК України). Але найважливіше, що законодавець у статтях 328–330 ГК України визначив інструменти державної інноваційної політики, а саме узагальнив засади державного регулювання інноваційної діяльності. Однак законодавець уникає наведення визначення інноваційної політики. Таким чином, на нашу думку, такого фрагментарного підходу до створення інноваційної системи та формування правового підґрунтя для реалізації державної інноваційної політики явно недостатньо.

¹ Господарський кодекс України [Текст] : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18. – № 19–20. – № 21–22. – Ст. 144.

² Про інноваційну діяльність [Текст] : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

³ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Текст] : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 166.

З огляду на пріоритет інноваційного розвитку економіки, що визначається Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та іншими нормативно-правовими актами програмного характеру, вченими-господарниками неодноразово ставилось питання про доцільність розробки окремого нормативно-правового акта у формі кодексу, який був би покликаний урегулювати особливості інноваційної діяльності в Україні та розширити напрями інноваційної політики держави. Врешті, такий проект був розроблений робочою групою під керівництвом Д. В. Задахайла та презентований у 2011 р. під час науково-практичної конференції у м. Харків¹. Разом з тим до цього часу так і не було необхідної законодавчої ініціативи, щоб ґрунтовно впорядкувати суспільні відносини в інноваційній сфері за допомогою окремого кодексу.

Стаття 325 ГК України визначає інноваційну діяльність у сфері господарювання як діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя. На нашу думку, таке визначення є дещо звуженим.

Чимало недоліків виявлено також і під час аналізу сфери правового регулювання інноваційної діяльності окремих галузей економіки, зокрема оборонно-промислового комплексу (далі — ОПК) України. На наше переконання, галузь ОПК України є однією із тих декількох галузей економіки, на основі аналізу показників яких можна говорити про інноваційність економіки всієї країни.

Оборонна промисловість належить до високотехнологічних галузей економіки. Слід відзначити, що зосередження зусиль держави на розвитку ОПК суттєво впливатиме і на модернізацію економіки країни в цілому, адже в такому разі досягається загальноекономічний кумулятивний ефект, передусім активізуються такі галузі промисловості, як металургія, хімічна, гірничо-видобувна та обробна промис-

¹ Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері [Текст] : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 14 черв. 2011 р. / редкол.: С. М. Прилипко, Ю. С. Атаманова, Д. В. Задахайло. – Х. : ФІНН, 2011. – 360 с.

ловості, машинобудування, літакобудування, суднобудування, двигунобудування, та не можливе без стимулювання розвитку сфери науково-технічних розробок, а також впровадження інновацій як у військовий, так і у цивільний сектор (оскільки багато підприємств ОПК України випускають продукцію подвійного призначення), зростання експортного потенціалу країни.

На відміну від оборонно-промислового комплексу СРСР, навколо задоволення потреб якого будувалась економіка всієї країни, чинна модель ОПК України дозволить застосовувати державою його ринковий, інноваційний, інвестиційний та стратегічний потенціал як кумулятивний чинник для розвитку інших галузей економіки, закріплення експортних позицій на світових ринках.

Таким чином, ефективний розвиток ОПК України під впливом ефекту мультиплікації має можливості стимулювати і розвиток інших ключових галузей промисловості, підвищити інноваційну складову економіки та сприяти переходу країни до нового технологічного укладу. У глобальному контексті саме інноваційний рівень економіки та технологічний уклад визначають здатність країни успішно відповісти на виклики сьогодення в міжнародному висококонкурентному економічному середовищі.

Економіка України, на підставі оцінки вітчизняних економістів, за рівнем своїх промислових виробництв «застрягла» між третім та четвертим технологічним укладом, яким притаманний розвиток електротехнічного та важкого машинобудування, автомобілебудування, тракторобудування; виробництво і переробка сталі, нафтопродуктів, продуктів неорганічної та органічної хімії. На думку одного із авторів теорії технологічних укладів Д. С. Львова¹, шостий уклад визначається нанотехнологіями — бурхливо розвиваються наноелектроніка, молекулярна та нанофотоніка, нанобіотехнології, вдосконалюються наноматеріали та нанопокриття. Частка таких нановиробництв у промисловості України на сьогодні мізерна.

Одним із основних українських споживачів досягнень економіки знань шостого технологічного укладу є оборонна промисловість. При цьому все частіше необхідні наукові розробки імпортуються

¹ Інституціональна економіка [Текст] : учеб. пособие / под рук. Д. С. Львова. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 318 с.

з-за кордону, або як окремі технології, або, скоріш за все, як технологічні вузли. Це створює, в результаті, як переваги, так і труднощі для конструкторів озброєння і військової техніки (далі — ОВТ) на підприємствах та в установах оборонно-промислового комплексу. Недоліки такого підходу обумовлюють необхідність розвивати власний сегмент нанонауки і, в подальшому, реалізовувати власні розробки для потреб промисловості. Конкуренція на міжнародних ринках озброєння і військової техніки, з якою систематично зіштовхується українське інноваційне озброєння, вимагає від правової системи як основного каталізатора розвитку суспільства нового підходу до задоволення технологічних потреб українського оборонно-промислового комплексу. Передусім це робота із розробка нормативно-правових актів, які б виконували функцію стимулювання по відношенню до інноваційних виробництв та наукових розробок, з метою переведення основної частини оборонних виробництв на принципи функціонування економіки шостого технологічного укладу.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» визначаються правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, а також предмет інноваційної діяльності. Так, відповідно до ст. 1 Закону інноваційна діяльність — це діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Таке визначення дещо відрізняється від визначення інноваційної діяльності в ГК України, що було наведено раніше. Тож у ГК України міститься більш широке за змістом визначення інноваційної діяльності.

Одночасно інноваційна діяльність виступає однією з економіко-правових форм інвестування, якій притаманний спеціальний правовий режим. Зокрема, ст. 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність»¹ від 18.09.1991 № 1560-XII прямо визначає інноваційну діяльність як одну з форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу.

¹ Про інвестиційну діяльність [Текст] : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.

Держава як універсальний регулятор економічної політики постійно працює над удосконаленням пріоритетів в інноваційній діяльності. Зокрема, ст. 2 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначаються пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні як науково й економічно обґрунтовані та визначені законодавством напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.

Статтею 4 цього Закону також безпосередньо визначаються стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011–2021 рр.:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Таким чином, у Законі прямо до пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні належать тісно пов'язані з ОПК підгалузі економіки авіа- і суднобудування, і безпосередньо — озброєння та військова техніка. Інші інноваційні пріоритети теж відіграють значний вплив на розвиток ОПК, зважаючи на технологічність оборонної сфери. Отже, галузь ОПК у правовому сенсі визначена пріоритетною

галуззю інноваційного розвитку, на що будемо неодноразово спиратися в подальших дослідженнях.

Зазначена законодавча норма має враховуватися органами виконавчої влади під час нормотворчої діяльності, оскільки вона обумовлює необхідність впровадження відповідних Державних цільових програм, а також Державних програм розвитку озброєння і військової техніки за такими напрямками інноваційної діяльності в авіабудуванні, суднобудуванні, озброєнні і військовій техніці, які на сьогодні практично відсутні.

Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері, що затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.09.2012 № 691-р¹, певною мірою узагальнила отримані нами в ході дослідження висновки, зазначивши, що спостерігається значне відставання національної економіки від економіки розвинутих держав світу за рівнем технологічного розвитку та продуктивністю виробництва; більшість підприємств залишаються технологічно відсталими, енергоємними, а також не провадять інноваційної діяльності. Результати дослідження стану інноваційної сфери свідчать про відсутність послідовного та системного підходу до її розвитку, низьку ефективність механізму стимулювання суб'єктів господарювання до провадження інноваційної діяльності. На подолання зазначеного Концепцією серед іншого пропонується вжити заходів щодо розроблення та затвердження моделі інноваційного розвитку національної економіки, удосконалення правового механізму функціонування національної інноваційної системи та інноваційного розвитку національної економіки; удосконалення правових засад функціонування технологічних парків, створення та забезпечення функціонування технологічних платформ, спрощення процедур утворення інноваційних кластерів, малих інноваційних підприємств на базі вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ, стимулювання суб'єктів господарювання до утворення наукових парків; визначення правових засад запровадження об'єднань інноваційних структур за галузевим і регіональним принципом під час реалізації інноваційних проєктів у рамках

¹ Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері [Текст] : розпорядження Каб. Міністрів України від 10.09.2012 № 691-р // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 71 (28.09.2012). – Ст. 2883.

проведення інноваційної діяльності; удосконалення механізму та правових засад надання державної підтримки інноваційній діяльності, реалізації пріоритетних інноваційних проектів, у тому числі органами місцевого самоврядування.

Таким чином, у ході роботи над стратегією інноваційних перетворень в ОПК України базовими засадами мають стати такі:

1) впровадження нових інноваційних технологічних циклів у виробництво;

2) залучення сучасних іноземних патентів для розробки та модернізації озброєння і військової техніки;

3) створення достатньої інноваційної інфраструктури;

4) створення системи органів управління інноваційною діяльністю.

Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні¹, що затверджена Постановою КМ України від 02.02.2011 № 389 передбачає комплекс заходів у базових галузях економіки для стимулювання розвитку інноваційної діяльності. Втім Програмою до базових галузей економіки, в яких реалізуються інвестиційні та інноваційні проекти віднесено лише паливно-енергетичний, агропромисловий, житлово-комунальний і машинобудівний комплекси та транспортна інфраструктура. На нашу думку, зазначену норму Постанови необхідно доповнити окремим положенням щодо оборонно-промислового комплексу, адже ОПК є однією із пріоритетних галузей економіки на сьогодні.

З-поміж проблем провадження інноваційної та інвестиційної діяльності Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, визначила функціонування незначної кількості вітчизняних виробників високотехнологічної продукції, що беруть участь у міжнародному обміні технологіями, у зв'язку з недосконалістю законодавства щодо трансферу технологій.

За оцінками фахівців Науково-дослідного інституту стратегічних досліджень, в українській економіці досі не створено міцного підґрунтя для формування основ інноваційного розвитку. Йдеться про концептуальні основи, критерії, інструменти й механізми економічної

¹ Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [Текст] : Постанова Каб. Міністрів України від 02.02.2011 № 389 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 28 (22.04.2011). – Ст. 1173.

політики, які забезпечували б у рамках нинішніх фінансових, структурних та інституційних обмежень зростання інвестицій у технологічний розвиток країни та належну мотивацію інноваційного підприємства.

Аналіз світового досвіду показує, що у забезпеченні стабільної розробки і виробництва високотехнологічної, наукоємної продукції, конкурентоспроможної на світовому ринку, важливу роль відіграють: національна інноваційна система, система «генерації знань», система освіти, у тому числі підготовка кадрів для інноваційної діяльності, наявний ресурс інноваційного розвитку.

Нині в ОПК України спостерігаються неприпустимо низькі темпи технічного переозброєння виробничо-технологічної бази; розпадаються наукові колективи, які формувалися впродовж десятиліть; значно послабилися зв'язки між науковою і виробничою сферами; практично розпався галузевий сектор прикладної науки; спостерігаються тенденції значного скорочення дослідно-конструкторських робіт.

Учені наголошують, що інноваційна діяльність в ОПК характеризується низьким рівнем інноваційної активності підприємств і організацій, який обумовлений недосконалістю ринкових відносин, що склалися в країні, та відсутністю сприятливих інвестиційних умов; недосконалістю зв'язків між проектними розробками та виробничою сферою, між системою освіти та системою наукових організацій; мізерними обсягами державного оборонного замовлення¹.

Частка підприємств і організацій в Україні, що займаються інноваційною діяльністю, становить близько 7–13 % при світових стандартах 70–80 %, а витрати на інновації і розробку сучасних технологій на неприпустимо низькому рівні і вдвічі менша середньоєвропейських.

Структура видатків ВВП України на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (далі — НДДКР) свідчить про їх низький рівень (за даними на 2011–2013 рр. на всі НДДКР в Україні витрачалося 0,7–1 % ВВП, або близько 1 млрд дол. США). Наприклад, на R&D (дослідження і розробку) у 2009 р. США витратили близько 397 млрд дол. (або 2,79 % ВВП), Японія — 147,8 млрд дол. (або 3,41 %

¹ Шляхи і засоби організації інноваційного процесу в оборонно-промисловому комплексі [Електронний ресурс] : аналіт. огляд НІСД. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/may/13.htm>.

ВВП), Китай — 102,4 млрд дол. (або 1,28 % ВВП). Причому Китай з 2008 по 2010 р. збільшив фінансування НДДКР на 39 млрд дол. (0,12 % ВВП). Середній же показник витрат на НДДКР у Європі складає 1,69 % ВВП.

Таким чином, чим більше держави витрачають на НДДКР, тим більша конкурентоспроможність їх продукції, а також і те, що такі витрати найбільш розвинутих країн сягають близько 3 % їх ВВП. Економістами також було визнано, що збільшення витрат на НДДКР та стимулювання випуску інноваційної продукції стимулює зростання ВВП, прискорення переходу економіки до вищого технологічного укладу, що є основною метою економічного розвитку.

Сам процес НДДКР у сфері розробки ОВТ, тобто проведення досліджень і розробок з модернізації існуючого ОВТ та створення нового, може бути досить тривалим у часі. Втім у деяких із найбільш розвинутих країн світу (США, Німеччина) існує усталене уявлення, що покоління ОВТ повинно змінюватися приблизно кожні сім років.

Бурхливий розвиток ОВТ у світі у минулому столітті спричинив динамічний розвиток їх технічних характеристик, появу принципово нових видів зброї. Під дією геополітичних факторів навіть почала розгортатись так звана «гонка озброєнь», коли практично весь інноваційний потенціал економіки спрямовувався найбільшими країнами на розвиток ОВТ та вдосконалення виробничих технологій ОПК. Це призвело до надлишкової мілітаризації економіки, що не в кінцевому випадку виявилось неприйнятним для сучасного світу.

Разом з тим на сьогодні оперує велика кількість виробників ОВТ на світовому ринку озброєння. Варто підкреслити, що за таких конкурентних умов інноваційний характер технологій ОПК визначається вже самою висококонкурентною суттю світового ринку ОВТ, адже на цьому ринку найбільший дохід здатна приносити саме інноваційна (у розумінні «надсучасна») продукція, яка здатна створюватись у системі генерації знань.

Значення НДДКР для створення інноваційної економіки важко переоцінити. В рамках виконання інноваційної функції держава повинна стимулювати суб'єктів господарювання до ведення їхньої діяльності в інноваційний спосіб, тобто із застосуванням, управа-

дженням, реалізацією нових рішень, розробок, способів, методів, процесів, технологій різного характеру. Це стосується не тільки суб'єктів інноваційної діяльності державної форми власності, а й, передусім, приватної сфери. У світовій практиці державного стимулювання інноваційної діяльності переважно використовуються дві форми: пільгове оподаткування (податкові знижки або взагалі звільнення інноваційних підприємств від податків на певний час) та пряме державне фінансування витрат на НДДКР.

Економічна політика держави у сфері інноваційного розвитку набула значного поширення протягом останніх п'ятдесяти років, коли країни, в минулому економічні аутсайтери, застосовуючи методи «економічного наслідування» (копіювання технологій) чи «застосування технологій лідера» (скуповування патентів на передові технології), досягли в рамках стратегії «наздоганяючого розвитку» лідируючих економічних показників у світі та в подальшому стали відомими експортерами інновацій. Як зазначає Д. В. Задахайло, стратегія «наздоганяючого розвитку» для нових індустріальних країн Південної Азії (зокрема, Китаю) мала етапи «імпортозаміщуючого» й «експортоорієнтованого» (поступової технологічної індустріалізації) варіантів¹. На сьогодні, як вбачається, цей шлях може бути єдиним прийнятним варіантом для України з метою прискореного відновлення інноваційності оборонних виробництв, створення ОВТ нового покоління. Фактично стратегія «наздоганяючого розвитку» може втілюватися і в цільовому скуповуванні патентів, і у створенні спільних виробництв з провідними іноземними партнерами на території України.

Нині склалася ситуація, коли ОПК, який активно інтегрований у міжнародні економічні процеси та успішно конкурує на світових ринках ОВТ, усередині країни функціонує в основному на неринкових засадах та критично залежить від державного фінансування фундаментальних досліджень та прикладних розробок, державних капіталовкладень в освоєння новітніх зразків ОВТ та технологій, зазначають фахівці НІСД. Організація і реалізація інноваційного процесу потре-

¹ Задахайло, Д. В. Інноваційна політика в контексті функцій держави та розвитку законодавства [Текст] / Д. В. Задахайло // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Вип. 12. – X. : Право, 2006. – С. 91–101.

бує активної і цілеспрямованої державної політики. Стратегія інноваційного процесу повинна бути ув'язана з проблемами комплексного реформування науково-технічної сфери ОПК, включаючи сектор фундаментальних досліджень і розробок; забезпечення виробництва високотехнологічної, наукоємної продукції; збалансованого розвитку наукової і виробничої сфери та сприяти розвитку вітчизняного науково-технічного потенціалу.

Тож розглянемо останні напрацювання законодавця, що зачіпають інноваційну складову економіки, в контексті інтересів українського ОПК.

Протягом 2011–2014 рр. в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, які спрямовані на активізацію економіки, спрямування її на інноваційні засади розвитку. Як показав аналіз, згадані нормативно-правові акти ґрунтуються, в основному, на економічних дослідженнях і не враховують базис, що закладений ГК України, а в деякі норми навіть конфліктують із його положеннями. Запропоновані зміни є здебільшого безсистемними.

Так, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва»¹ від 12.09.2011 № 1130 містить Державну програму з розвитку внутрішнього виробництва, метою якої є створення умов для підвищення економічної стійкості держави за рахунок розвитку внутрішнього виробництва, піднесення добробуту її громадян. Програма пропонує розв'язати існуючі в державі проблеми шляхом диверсифікації та модернізації внутрішнього виробництва, більш ефективного використання діючих виробничих потужностей та підвищення їх технологічного рівня, суттєвого покращення регуляторного середовища для ведення бізнесу, впровадження механізму стимулювання ресурсозбереження та інноваційного розвитку, спрямування інвестиційних ресурсів держави на впровадження нових зразків ресурсозберігаючої та енергоефективної техніки і технологій, організації сучасної підготовки кадрів та стимулювання залучення до цих процесів приватного капіталу.

¹ Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва [Текст] : Постанова Каб. Міністрів України від 12.09.2011 № 1130 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 86. – Ст. 3139.

Разом з тим державна програма розвитку внутрішнього виробництва містить переважно декларативні положення. Зокрема, щодо оборонно-промислового комплексу України в ній визначаються скоріше цілі, а не конкретні заходи для їх досягнення. Так, у програмі визначаються такі напрями реформування і розвитку ОПК:

- створення та запровадження ефективної системи розроблення і виробництва техніки;

- удосконалення системи управління комплексом та запровадження ефективного механізму державного регулювання діяльності його суб'єктів;

- належне забезпечення всіх стадій життєвого циклу військової техніки та технологічного циклу виробництва;

- оптимізація кількісного та якісного складу виробничих, зокрема мобілізаційних потужностей;

- диверсифікація підприємств унаслідок безперспективності їх спеціалізації;

- створення умов для забезпечення інноваційного розвитку, виробництва конкурентоспроможної на міжнародних ринках озброєнь військової техніки, трансферу військових технологій;

- підвищення рівня підготовки наукових, інженерно-технічних і робітничих кадрів;

- удосконалення законодавства з питань господарської діяльності суб'єктів комплексу;

- впровадження офсетних схем експорту та імпорту військової техніки з подальшим використанням їх як джерел додаткового фінансування розвитку комплексу;

- розвиток військово-технічного співробітництва та міжнародної виробничої кооперації.

Однак конкретні заходи щодо суб'єктів господарювання чи суб'єктів організаційно-господарських повноважень щодо ОПК, строки, джерела фінансування, індикатори успіху, схеми контролю за результатами реформування ОПК у вказаних напрямках програма не передбачає. Таким чином, вищезазначена державна програма не відповідає принципу цілісності розроблення програм економічного і соціального розвитку, що містяться у ст. 2 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і со-

ціального розвитку України»¹, адже програма не узгоджена з іншими програмами щодо ОПК та не містить цілісного механізму її практичної реалізації.

У схожій ситуації правової колізії з чинним законодавством перебуває і Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки»² від 27.02.2013 № 187. Зокрема, вона передбачає як завдання для державної політики на 2013–2014 рр. формування раціональної структури оборонно-промислового комплексу. І хоча Держпрограма і містить положення щодо виділення коштів на виконання Плану заходів, які затверджені програмою, однак ці витрати так і не були погоджені з бюджетом ні на 2013, ні на 2014 рр. Крім того, на нашу думку, до зазначеної короткострокової програми були включені не найважливіші на сьогодні для ОПК України заходи. Так, формування раціональної структури оборонно-промислового комплексу у 2013–2014 рр. відбуватиметься шляхом: виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт із розроблення (модернізації) озброєння та військової техніки, закупівлі їх зразків (комплексів, систем); розроблення та будівництва корабля класу «корвет»; створення системи базування кораблів, а також виконання заходів інших державних цільових програм.

Таким чином, розробка і створення інноваційної продукції в оборонно-промисловому комплексі є необхідною умовою для його подальшого функціонування, підтримання затребуваності озброєння і військової техніки власного виробництва на зовнішніх ринках. Це визначається і Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва», і законодавством з питань інноваційної діяльності. Фаза розробки і створення інноваційної продукції фактично втілюється шляхом проведення суб'єктом інноваційної діяльності науково-дослідних і до-

¹ Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Текст] : Закон України від 23.03.2000 № 1602-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 25. – Ст. 195.

² Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки [Текст] : Постанова Каб. Міністрів України від 27.02.2013 № 187 // Офіц. вісн. України. – 2013. – № 24. – Ст. 807.

слідно-конструкторських робіт та є основою для створення будь-якого зразка ОВТ. Саме на цій фазі необхідні найбільші фінансові витрати та застосування новаторського мислення.

У такому сенсі окреслюється необхідність створення на автономних засадах окремої складової інноваційної системи — інноваційної підсистеми оборонно-промислового комплексу, яка має стати складовою національної інноваційної системи (далі — НІС) України.

Розробці правового забезпечення функціонування НІС в Україні вчені приділяють значну увагу. Питанням створення НІС в Україні та розробкою змісту цього поняття займається економічна наука. Як зазначає Ю. Є. Атаманова, інноваційна система в економічному контексті розглядається як комплекс економічно взаємодіючих наукових інноваційних елементів та інституційних структур соціально-економічної системи, які забезпечують господарський розвиток і зростання якості життя населення на базі знань і нововведень шляхом генерування, інвестування та практичного застосування результатів інноваційної діяльності¹. Завданням же вчених-господарників є створення ефективного правового механізму діяльності НІС.

І хоча у чинному законодавстві немає визначення поняття ні національної інноваційної системи, ні механізму її функціонування, однак серйозні наукові розробки у цій сфері ведуться вже тривалий час. На сьогодні науковці, що займаються питаннями НІС, зокрема П. Щедровицький, А. Кусраєва, О. Марченко, не мають єдиного уявлення щодо структурних елементів НІС у цілому. Однак ними було визначено, що відповідно до своїх ознак НІС повинна охоплювати такі підсистеми: науки, технічного забезпечення (виробників) інноваційних продуктів, споживання інноваційних продуктів, інноваційної інфраструктури. Зазначені підсистеми виокремлюються у два блоки: базові (обумовлюють виконання основних функцій НІС) та функціональні зв'язки (забезпечують взаємодію елементів системи між особою, а також із зовнішнім оточенням).

У свою чергу, за функціональним критерієм національна інноваційна система є таким структурно-галузевим утворенням, яке генерує нові знання і забезпечує їх доведення до стану інноваційних продук-

¹ Атаманова, Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави [Текст] : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : ФІНН, 2008. – 424 с.

тів та інновацій, визначає напрями інноваційних процесів, критерії оцінки ефективності інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. У такому контексті НІС виступає механізмом реалізації інтелектуального капіталу держави. Вона утворює структуру, яка безпосередньо забезпечує перебіг інноваційних процесів, що повинна одночасно існувати на засадах саморегулювання і разом з тим координуватися та спрямовуватися державою. На думку Ю. Є. Атаманової, НІС, з одного боку, є генератором нових знань та виконує трансформаційну функцію — забезпечує їх доведення до стану інноваційних продуктів та інновацій, а з другого — нею самостійно визначаються напрями інноваційних процесів, активність і результативність інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Одним із перших кроків до визначення предмету діяльності НІС України також став Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III¹, який визначив зміст категорії пріоритетного напрямку розвитку науки і техніки та безпосередньо вказав такі напрямки. Таким чином, згідно з положеннями Закону пріоритетні напрями розвитку науки і техніки — науково, економічно та соціально обґрунтовані напрями науково-технічного розвитку на довгостроковий період (понад 10 років), яким надається пріоритетна державна підтримка з метою формування ефективного сектору наукових досліджень і науково-технічних розробок для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, сталого розвитку, національної безпеки України та підвищення якості життя населення.

До пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 р. законодавцем віднесено такі: фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; інформаційні та комунікаційні технології; енергетика та енергоефективність; раціональне природокористування; науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; нові речовини і матеріали.

¹ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [Текст] : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 31 (17.08.2001). – Ст. 1387.

Для підтримки діяльності НІС провідними країнами світу використовуються спеціальні правові важелі стимулювання: застосування спеціального режиму оподаткування інноваційних підприємств та впровадження інноваційного податку для традиційних торгових операцій, надання дотацій інноваційним підприємствам з бюджету, надання цільових позик на пільгових умовах, організація за рахунок коштів держави та комунальних громад інноваційної інфраструктури, створення спеціалізованих венчурних фондів, науково-технічний обмін тощо. Використання зазначених важелів стимулювання інноваційного розвитку позитивно впливає на підвищення конкурентоспроможності окремих підприємств, галузей промисловості та на економіку в цілому¹.

Як зазначалось вище, зважаючи на значення ОПК та його місце в економічній системі держави, необхідно серйозно ставити питання про створення високоефективної системи генерації знань і технологій — національної інноваційної системи оборонно-промислового комплексу (НІС ОПК) та подальше спрямування для її функціонування значних фінансових коштів та капітальних інвестицій. НІС ОПК, у свою чергу, виступає як інтегративна складова Національної інноваційної системи, є розгалуженою підсистемою загальнодержавної інноваційної системи макрорівня.

За оцінками фахівців НІСД, організація і реалізація інноваційного процесу потребує активної і цілеспрямованої державної політики. Стратегія інноваційного процесу повинна бути ув'язана з проблемами комплексного реформування науково-технічної сфери ОПК, включаючи сектор фундаментальних досліджень і розробок; забезпечення виробництва високотехнологічної, наукоємної продукції; збалансованого розвитку наукової і виробничої сфери та сприяти розвитку вітчизняного науково-технічного потенціалу. Держава повинна усвідомити сутність, значущість і проблематику інноваційного розвитку ОПК та активно включитися у процеси інноваційних перетворень, взявши на себе організаційні, регулюючі та контролюючі функції, як

¹ Бреус, С. В. Економічний розвиток держави в контексті забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств України [Текст] / С. В. Бреус // Луцьк. нац. техн. ун-т. Зб. наук. пр. Серія «Економіка та менеджмент», 2010. – № 7 (26). Ч. 1. – С. 34.

це відбувається в інших країнах (Китай, Японія, Туреччина та ін.). За наявних умов інноваційний розвиток ОПК не може бути забезпечений тільки шляхом структурної перебудови економіки і технологічного оновлення оборонних виробництв. Важливо також перенести акценти з традиційних науково-технічних рішень на використання принципово нових технологій, які мають забезпечити високу конкурентоспроможність продукції¹.

У господарсько-правовому контексті перед наукою постає завдання щодо формуванні НІС ОПК України, створення достатнього правового інструментарію для її функціонування, забезпечення внутрішньоструктурних правових зв'язків. Це потребує узгодження державної промислової і, зокрема, оборонно-промислової, фінансової, податкової політики з державною політикою у сфері освіти, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, про що зазначається у «Концепції розвитку національної інноваційної системи»², яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 № 680-р.

Слід зазначити, що статтями 5, 9 і 10 ГК України передбачені необхідні передумови для формування нової парадигми національної інноваційної системи ОПК України. Очікується, що найближчим результатом утворення НІС ОПК України має стати створення міцної системи генерації знань та технологічних інновацій, їх кругообігу з метою використання в інтересах ОПК. Зазначене, у свою чергу, надасть імпульс для розробки нових конкурентоспроможних зразків ОВТ відповідно до вимог сучасності в рамках відповідних Державних програм з розвитку озброєння.

Продукція ОПК повинна відповідати таким вимогам: інновативність, технологічність, прогресивність, конкурентоспроможність, надійність та простота. В іншому випадку ОВТ не зможе мати належну ефективність, чим буде поступатись існуючим аналогам та швидко морально застаріє. Зважаючи на це на сьогодні низькотехно-

¹ Шляхи і засоби організації інноваційного процесу в оборонно-промисловому комплексі [Електронний ресурс] : аналіт. огляд НІСД. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/may/13.htm>.

² Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи [Текст] : розпорядження Каб. Міністрів України від 17.06.2009 № 680-р // Офіц. вісн. України – 2009. – № 47. – Ст. 1593.

логічне ОВТ не зможе бути в достатньому обсязі для нарощування експорту затребуваним на світових ринках ОВТ, що суперечить стратегічним експортним інтересам українського ОПК.

На сьогодні серед виробників ОВТ набула поширення практика, коли закуповуються окремі високотехнологічні вузли для виробництва готової військової техніки, що постачаються великими іноземними ТНК (оскільки розроблення власними силами може вимагати занадто великих затрат часу та фінансових ресурсів). Однак, як свідчить український досвід, через політичні та економічні чинники, застосування таких заходів може бути доцільним лише на деякий час, а неможливість у подальшому досягнення кінцевого результату своїми силами (тобто розробка ОВТ за принципом замкнутого циклу) — це невірний шлях.

Розглянемо необхідну структуру НІС ОПК. До складу національної інноваційної системи ОПК на засадах повної інтеграції можуть входити: вузькоспеціалізовані спеціальні науково-дослідні інститути, окремі конструкторські бюро, конструкторські бюро при профільних заводах і малі наукові та науково-виробничі підприємства, основною діяльністю яких є розробка нової продукції, процесів, методів та вдосконалення існуючих технологій, що використовуються в оборонній промисловості.

На засадах асоційованої інтеграції до НІС ОПК можуть входити і технічні вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути або їх окремі підрозділи з питань машинобудування, радіоелектронних технологій, підприємства та інші наукоємні утворення, діяльність яких спрямована на досягнення інноваційного ефекту в суміжних галузях економіки, а отримані результати діяльності одночасно можуть використовуватись також в інтересах ОПК.

Отже, стратегічним результатом синергії діяльності механізму НІС ОПК та його виробничої інфраструктури має стати налагоджений, ефективний, системний процес розробки, виробництва, модернізації і постановки на озброєння в ЗСУ сучасних зразків ОВТ за принципом замкнутого циклу, що також надасть змогу освоювати і в подальшому освоювати та утримувати позиції на нових висококонкурентних і найбільш фінансово ємнісних ринках експорту ОВТ країн — членів НАТО та Південно-Східної Азії. Адже, як правило, ОВТ не допускається до тендерної закупівлі іншими країнами доти, доки техніка не

постановлена на озброєння і не пройшла випробування часом у національних збройних силах країни-виробника.

Таким чином, створення і впровадження ефективної НІС ОПК, дасть змогу, по-перше, досягти кумулятивного ефекту і для розвитку всієї промисловості (тобто інноваційний розвиток однієї галузі промисловості стимулює проникнення технологічних інновацій і до інших, комерційних галузей); по-друге, створити значний фінансовий ефект для подальших реінвестицій (зокрема, законодавством деяких іноземних країн передбачено відрахування від 1 до 5 % від суми експортного контракту на поставку ОВТ виключно на розвиток інновацій в оборонно-промисловій сфері); по-третє, досягнути певного соціально-економічного ефекту (підняття престижу та оплати праці професії науковця, створення нових робочих місць як усередині НІС, так і в самому ОПК, а також залучення молоді до роботи в науці).

Враховуючи, що право як один із основних та дієвих регуляторів суспільних відносин може не лише впорядковувати, а й спрямовувати й стимулювати розвиток суспільно корисних відносин, вважаємо за необхідне формування ефективного правового механізму НІС ОПК, який би забезпечив ефективне функціонування інноваційної моделі ОПК України. Таким чином, питання нормативно-правового закріплення НІС ОПК, визначення її основних елементів і врегулювання відносин між її учасниками є важливим завданням для господарської науки та, одночасно, необхідною передумовою ефективного функціонування як усієї галузі оборонної промисловості, так і всієї Національної інноваційної системи України.

Таким чином, необхідність формування НІС ОПК на сьогодні як передбачена засадами внутрішньодержавної правової політики України, так і продиктована вимогами згідно з існуючою кон'юктурою міжнародних ринків ОВТ, і полягає у створенні, правовому закріпленні її структурних елементів, механізму НІС на законодавчому рівні.

Питанню формування інноваційної інфраструктури ОПК України приділено вкрай мало уваги. На сьогодні відсутні як теоретичні, так і практичні кроки в напрямі їх реалізації. Утім створення достатньої інноваційної інфраструктури є вкрай необхідним для ефективного проведення інноваційної діяльності суб'єктами ОПК. Розглянемо правові засади функціонування інноваційної інфраструктури.

Законом України «Про інноваційну діяльність» інноваційна інфраструктура визначається як сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

На сьогодні у світі поширені такі елементи інноваційної інфраструктури: технологічні парки, індустриальні парки, технополіси, наукові парки та локальні інноваційні кластерні утворення. Втім українське законодавство ще перебуває на шляху правової імплементації (і, таким чином, легалізації) загальноприйнятних організаційно-правових форм інноваційної інфраструктури. Розглянемо елементи інноваційної структури з погляду можливості їх впровадження до сфери ОПК.

Так, Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XI¹ визначив правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків.

Згідно з положеннями Закону технологічний парк (технопарк) — це юридична особа або група юридичних осіб, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції.

Цим же Законом визначений перелік технологічних парків, які функціонують та зареєстровані в Україні: «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (м. Київ), «Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона» (м. Київ), «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Вуглемаш» (м. Донецьк), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Київська політехніка» (м. Київ), «Інтелектуальні інформаційні технології» (м. Київ), «Укрінфотех» (м. Київ), «Агро технопарк» (м. Київ), «Еко-Україна» (м. Донецьк), «Наукові і навчаль-

¹ Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків [Текст] : Закон України від 16.07.1999 № 991-XIV // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 32 (27.09.1999). – Ст. 57.

ні прилади» (м. Суми), «Текстиль» (м. Херсон), «Ресурси Донбасу» (м. Донецьк), «Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій» (УМБЦЕНТ) (м. Одеса), «Яворів» (Львівська обл.), «Машинобудівні технології» (м. Дніпропетровськ). Список технопарків в Україні є вичерпним і може доповнюватися у встановленому Законом порядку. Серед зазначених технологічних парків немає спеціальних технологічних парків, метою діяльності яких є виключно розробка ОВТ.

Для технологічного парку спеціальний режим інноваційної діяльності запроваджується строком на 15 років і діє при виконанні проектів технологічного парку. Державне сприяння інноваційній діяльності технологічних парків здійснюється шляхом державної фінансової підтримки та цільового субсидіювання проектів технологічних парків.

На нашу думку, Україні доцільно піти шляхом створення низки спеціалізованих технологічних парків на базі існуючого науково-дослідного потенціалу, в яких би відбувалось виконання окремих технологічних проектів на замовлення підприємств ОПК із наданням державної підтримки.

Закон України «Про наукові парки»¹ від 25.06.2009 № 1563-VI регулює правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані зі створенням та функціонуванням наукових парків, і спрямований на інтенсифікацію процесів розроблення, впровадження, виробництва інноваційних продуктів та інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Згідно з положеннями Закону науковий парк — це юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку.

Науковий парк створюється з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у вищому навчальному закладі та/або науковій установі, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалі-

¹ Про наукові парки [Текст] : Закон України від 25.06.2009 № 1563-VI // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 57 (07.08.2009). – Ст. 1978.

зації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

Для забезпечення потреб оборонної промисловості доцільно також створення наукових парків. Наукові парки дозволяють здійснювати комерціалізацію розробок вищих навчальних закладів та наукових установ з подальшим впровадженням їх в оборонну промисловість. Такий науково-промисловий симбіоз дозволяє науковим установам та вищим навчальним закладам працювати не абстрактно над певними науковими проблемами, а над вирішенням конкретних потреб промисловості, враховувати необхідність подальшого прикладного впровадження отриманих ними інновацій, що й автоматично збільшує інноваційну складову загальнодержавного ВВП, розвиток визначених сфер промисловості.

Закон України «Про індустріальні парки»¹ від 21.06. 2012 № 5018-VI визначає правові та організаційні засади створення і функціонування індустріальних парків на території України з метою забезпечення економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності територій, активізації інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць, розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури.

Згідно із Законом індустріальним (промисловим) парком є облаштована відповідною інфраструктурою територія відповідно до містобудівної документації, що визначена ініціатором створення індустріального парку, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій на умовах, визначених Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку.

Отже, індустріальний парк розглядається законодавцем як локальне утворення, що покликано реалізовувати потреби промисловості в компактній концентрації і виробництва, і суб'єктів провадження наукових розробок на одній території. Згідно з українським законодавством індустріальний парк не надає його учасникам особливих привілеїв.

¹ Про індустріальні парки [Текст] : Закон України від 21.06.2012 № 5018-VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 59 (13.08.2012). – Ст. 2365.

Таким чином, через відсутність правового регулювання в Україні представлені не всі елементи загальноприйнятої у світі інноваційної інфраструктури. А існуючі форми інноваційної інфраструктури практично не використовуються підприємствами й установами ОПК попри очевидну необхідність.

На нашу думку, окремо має бути розглянуто питання трансферу технологій з огляду на те що інноваційна діяльність ОПК тісно пов'язана із створенням та обігом спеціальних технологій.

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»¹ від 14.09.2006 № 143-V визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері.

Згідно із Законом трансфер технології — це передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових.

О. М. Давидюк² розглядає технологію як складний суспільно-економічний феномен, що являє собою актив суб'єкта господарювання та є закритою системою взаємопов'язаних у певній послідовності та логічній взаємодії компонентів: виробничих методів і процесів; відомостей про послідовність виробничих операцій; результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, проектної документації; охоронних документів, що підтверджують використання об'єктів права інтелектуальної власності, які входять до її складу; механізмів, устаткування, приладів, верстатів та ін., що нерозривно пов'язані між собою матеріальними, енергетичними,

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій [Текст] : Закон України від 14.09.2006 № 143-V // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 40 (18.10.2006). – Ст. 2664.

² Давидюк, О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання [Текст] : монографія / О. М. Давидюк. – Х. : ФІНН, 2010. – 176 с.

інформаційними зв'язками, взаємодія між якими здійснюється за визначеним алгоритмом та дозволяє здійснювати спільну мету — виробництво певного продукту чи надання певної послуги, який за своїми характеристиками та внутрішніми властивостями здатний внести кардинальні зміни до розвитку технологічного укладу та характеру виробництва з різноманітними соціальними наслідками.

У площині повсякденної діяльності підприємств ОПК, установ і організацій оборонної промисловості і досі діють окремі принципи у сфері управління, організації роботи та взаємодії між ними, які були запроваджені ще за часів СРСР. Одним із таких вузьких місць залишається передача інноваційних технологій розроблених у сфері ОПК. Передача спеціальних технологій здійснюється лише щодо технологій, які знаходяться у вільному обороті, та відбувається у загальному порядку, що передбачено ГК України та законодавством про інтелектуальну власність.

У залежності від реципієнта передача інноваційних технологій може здійснюватися як між підприємствами ОПК, які беруть участь у розробці суміжних ОВТ для потреб оборонного комплексу, так і від підприємств ОПК до державних і недержавних підприємств цивільного сектору.

Розглянемо з погляду права основні питання, які постають при організації трансферу оборонних технологій.

По-перше, у держави на сьогодні не існує єдиного переліку інноваційних технологій, що знаходяться на підприємствах оборонно-промислового комплексу держави та підприємствах цивільного сектору, які задіяні у військовому виробництві. Немає навіть методики оцінки інноваційного потенціалу технологій. Утім ці питання повинні стати предметом окремого дослідження. Нами ж пропонується з дотриманням чинного законодавства запровадити Реєстр прав на об'єкти інтелектуальної власності. Однак складність його створення обумовлюється відсутністю методики проведення оцінки інноваційних технологій. Зазначений Реєстр має затверджуватися рішенням Уряду та на систематичній основі доповнюватися спеціально уповноваженим суб'єктом. Очевидно, що створенню Реєстру має передувати інвентаризація та експертна оцінка компетентною комісією із числа фахівців у сфері інтелектуальної власності системи технологій, що задіяні в оборонному виробництві. Таким чином, у Реєстрі технологій повин-

на динамічно відображатись їх поява (винахід), трансфер (передача або продаж), що досягається на основі звітності.

Одним із найбільш позитивних результатів запровадження Реєстру прав на об'єкти інтелектуальної власності оборонної промисловості стане можливість проведення внутрішнього аудиту інноваційних технологій в ОПК, що може використовуватись у подальшому з метою оптимізації ефективності направлення бюджетних коштів для НДДКР та з метою визначення доцільності трансферу окремих військових технологій у цивільний сектор. Окрім того, з Реєстру можна визначити, які технології були передані партнерам, а які були отримані від них.

По-друге, нами розглядається можливість створення конкурентного аукціону інноваційних технологій ОПК, своєрідної торгівельної платформи, на основі якої буде здійснюватися їх трансфер. Таким чином, на підставі результатів аукціону інноваційна технологія, яка перебуває у виключному використанні у сфері ОПК, передається для потреб підприємств цивільного сектору. При цьому варто передбачити пріоритет продажу/передачі таких технологій іншим державним суб'єктам промисловості комерційного сектору.

По-третє, існує необхідність законодавчо обмежити передачу сучасних та перспективних інноваційних технологій з підприємств ОПК, що перебувають у сфері державного впливу.

По-четверте, існує необхідність впорядкувати правовий механізм трансферу інноваційних розробок і між самими суб'єктами господарських повноважень у сфері ОПК, а також і з комерційного сектору. Зокрема, необхідно передбачити, що підприємства ОПК можуть звертатись до компетентного суб'єкта із запитом щодо потреби в отриманні технологій з комерційного сектору, які їм необхідні для проведення робіт відповідно до Державних цільових програм. У таких випадках уповноважений суб'єкт може виділяти на закупівлю технологій кошти зі спеціального фонду Національної інноваційної системи.

Отже, для створення механізму трансферу інноваційних технологій у сфері оборонно-промислового комплексу України необхідно вдосконалити існуюче нормативне поле шляхом прийняття урядом підзаконного-нормативно правового акта «Про особливості та порядок трансферу військових технологій», а також за допомогою імплементації таких норм у відповідний кодифікований акт з питань діяльності у сфері ОПК.

Таким чином, серед фахівців у сфері обігу технологій існує думка, що в межах ринкової економіки не є можливим самостійний обіг технологій від розробника до того, хто їх впроваджує в промисловість, а тому головним завданням державного управління цією сферою є додаткова підтримка з боку держави, спрямована на вирішення існуючих проблем та усунення неспроможності приватноправової сфери впровадження їх обігу. Зокрема, О. М. Давидюк пропонує засоби державної підтримки виділити у декілька груп, такі як група засобів фінансової підтримки; група засобів забезпечення умов функціонування; група засобів інфраструктурного забезпечення обігу технологій; група засобів стимулювання імпорту нових технологій; група захисних засобів (захист прав учасників трансферу технологій); група охоронних засобів (охорона державою прав інтелектуальної власності).

Окремо доцільно розглядати питання надання підтримки розвитку малого інноваційного підприємництва та його інноваційної інфраструктури, що має стати одним із важливих завдань державної інноваційної політики в ОПК, а також венчурне підприємництво в Україні, яке на сьогодні практично не впливає на економічні процеси. Саме такі малі інноваційні підприємства та венчурні фонди у західних країнах відіграють надзвичайно важливу роль при формуванні інноваційної системи оборонної промисловості. Вони певною мірою найкраще відчують перспективи та затребувані напрями інноваційної діяльності та здебільшого упереджують розвиток науки. Однак відсутність потрібного фінансового та законодавчого забезпечення в Україні стримує науково-технічну діяльність венчурних фірм. Необхідно вжити заходів щодо формування інноваційних фондів для фінансування венчурних підприємств та розробити законодавство, що забезпечувало би стимулювання розвитку системи державних і позабюджетних фондів підтримки науково-технічної та інноваційної діяльності, включаючи фонди стартового та венчурного фінансування.

Таким чином, виконуючи інноваційну функцію, держава повинна стимулювати суб'єктів господарювання до ведення їхньої діяльності в інноваційний спосіб, тобто із застосуванням, упровадженням, реалізацією нових рішень, розробок, способів, методів, процесів, технологій різного характеру. Причому чим більше держави витрачають на НДДКР, тим більша конкурентоспроможність їх національної про-

дукції. Витрати на НДДКР для високорозвинутих країн мають бути не менші ніж 3 % їх ВВП.

Державна програма з розвитку внутрішнього виробництва в Україні 2011 р., яка декларує необхідність побудови інноваційного типу економіки, не містить конкретних заходів щодо суб'єктів господарювання чи суб'єктів організаційно-господарських повноважень щодо ОПК, строки, джерела фінансування, індикатори успіху, схеми контролю за результати реформування ОПК тощо.

Обґрунтовано необхідність створення на автономних засадах окремої складової інноваційної системи — інноваційної підсистеми оборонно-промислового комплексу, яка має стати складовою національної інноваційної системи України. Створення і впровадження ефективної НІС ОПК дасть змогу, по-перше, досягти кумулятивного ефекту і для розвитку всієї промисловості; по-друге, створити значний фінансовий ефект для подальших реінвестицій; по-третє, досягти певного соціально-економічного ефекту тощо.

Встановлено, що через відсутність правового регулювання в Україні представлені не всі елементи загальноприйнятої у світі інноваційної інфраструктури. Разом з тим існуючі на сьогодні форми інноваційної інфраструктури практично не використовуються підприємствами й установами ОПК попри очевидні переваги.

3.6. Удосконалення правового механізму захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення інноваційної продукції через митний кордон України

Життєдіяльність економіки країни в наш час визначається масштабами та якістю накопичення інновацій, а саме: нових ідей, технологій, управлінських систем, продуктів, отриманих у результаті розвитку науки та інноваційної діяльності¹. Для розвинених країн підтримка інноваційного процесу стає імперативом і кожна з них створює з цією

¹ Право інтелектуальної власності [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 2007. – С. 613.